

Katarzyna Smędzik-Ambroży

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

WSPÓLNA POLITYKA ROLNA A PRODUKTYWNOŚĆ CAŁKOWITA ROLNICTWA UNII EUROPEJSKIEJ W LATACH 2007-2013¹

*THE COMMON AGRICULTURAL POLICY AND THE TOTAL PRODUCTIVITY
OF THE EU AGRICULTURE IN YEARS 2007-2013*

Słowa kluczowe: produktywność całkowita, UE-15 i UE-12, wspólna polityka rolna

Key words: total productivity, UE-15 and UE-12, Common Agricultural Policy

JEL code: H2, Q14, Q18

Abstrakt. Określono, czy występują różnice w produktywności całkowitej gospodarstw FADN z krajów należących do UE-15 i UE-12 oraz czy dopłaty ze wspólnej polityki rolnej wpływają na wielkość tego zróżnicowania. W tym celu dokonano analizy porównawczej wskaźników produktywności całkowitej (z uwzględnieniem wartości dopłat do działalności operacyjnej w wartości produkcji ogółem oraz bez nich) gospodarstw FADN w krajach UE-15 i UE-12 oraz oceny statystycznej zróżnicowań pomiędzy nimi w oparciu o dane EU-FADN, w latach 2007-2013. Dowiedziono, że dopłaty z WPR nie wpływają na poziom zróżnicowań w zakresie produktywności całkowitej między gospodarstwami z krajów UE-15 i UE-12. Wyższe zróżnicowanie wystąpiło pomiędzy gospodarstwami FADN z krajów tworzących UE-15.

Wstęp

Rolnictwo generuje zbyt słabe siły wewnętrzne, aby mogły one wywołać proces wzrostowy i utrzymać go w stanie dynamicznej równowagi toteż jego rozwój wymaga impulsów z zewnątrz, czyli bodźców egzogenicznych [Hayami, Ruttan 1985, za: Parzonko 2013, s. 68]. Rolę takiego stymulatora pełni polityka rolna [Czyżewski 2007, Wilkin 2011, Czyżewski, Matuszczak 2013, Zegar 2014, Czyżewski, Smędzik-Ambroży 2016]. Także wspólna polityka rolna (WPR) Unii Europejskiej (UE) przez oddziaływanie na krajowe ramy funkcjonowania rolnictwa i nadrzędne zadania dla jego otoczenia instytucjonalnego, pełni rolę takiego stymulatora, wpływając tym samym na sytuację ekonomiczną gospodarstw rolnych w krajach członkowskich UE. Zasadniczo można wyróżnić dwa podokresy w funkcjonowaniu WPR UE. Pierwszy (od momentu jej powstania do reformy Mac Sharry'ego) był czasem polityki podażowej, nastawionej na cel samowystarczalności żywnościowej UE. Drugi, formalnie zapoczątkowany w 1992 roku, to czas polityki na rzecz popytu. Jak stwierdzili Walenty Poczta, Karolina Pawlak, Ewa Kiryluk-Dryjska i Piotr Siemiński [2007], wszystkie kolejne reformy i zmiany w WPR wprowadzone po 1992 roku są kontynuacją idei zawartych w założeniach reformy Mac Sharry'ego [za: Poczta 2010, s. 39]. Także Bazyli Czyżewski i Anna Matuszczak stwierdzili, że: „od momentu powstania do reformy Mac Sharry'ego w 1992 r. polityka rolna UE nie sprzyjała zrównoważonemu rozwojowi rolnictwa, zarówno ogółem w UE, jak i w poszczególnych regionach rolniczych. Działo się wręcz przeciwnie – następowało pogłębienie dysproporcji, zwłaszcza rozwojowych i w strukturach zasobowo-produkcyjnych między regionami oraz wewnątrz nich. Pierwsze kroki na rzecz modyfikacji wspólnej polityki rolnej w kierunku rozwoju zrównoważonego podjęto w ramach reformy Mac Sharry'ego, w której zapowiedziano większą integrację rolnictwa ze środowiskiem” [Czyżewski, Matuszczak 2013, s. 229]. Ze stwierdzeń tych wynika, że WPR i jej kształt jest jednym z najważniejszych czynników, który przez wynagradzanie rolników za pełnienie określonych funkcji (produkcyjnych – nachy-

¹ Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na postawie decyzji numer DEC-2012/07/D/HS4/01601.

lenie propodażowe WPR bądź dostarczanie dóbr publicznych, tj. np. dbałość o stan środowiska naturalnego wsi przez ograniczenie intensywności produkcji rolnej – szczególnie widoczne po zmianach WPR po 1992 roku)² oddziałuje na ich sytuację ekonomiczną. Z badań Anny Tarnowskiej [2014, s. 216] wynika, że w krajach UE-15 występowała w 2012 roku ponaddwukrotnie wyższa produktywność ziemi oraz pięciokrotnie większa produktywność pracy niż w krajach UE-12. Różnice te wynikały ze stopnia intensywności produkcji w porównywanych grupach.

W związku z tym postanowiono odpowiedzieć na pytanie, czy w okresie ostatniej perspektywy finansowej UE występowały istotne różnice w zakresie produktywności gospodarstw reprezentatywnych z krajów UE-15 i UE-12 oraz czy dopłaty z WPR niwelowały bądź nie to zróżnicowanie. Przeprowadzono analizę porównawczą wyników obliczeń po dodaniu wartości dopłat do działalności operacyjnej do wartości produkcji rolnej ogółem oraz bez ich dodawania. Przez to dążono do określenia oddziaływania WPR na produktywność gospodarstw rolnych. W analizach wykorzystano syntetyczny wskaźnik produktywności całkowitej, który stanowiła relacja produkcji ogółem z działalności rolniczej do kosztów ogółem tej działalności. Wobec trudności, jakich nastroczają osobliwości sektora żywnościowego oraz gospodarstw rolnych w poszczególnych krajach UE, wynikające m.in. z wielości i braku jednorodności nakładów i efektów stosowanych i uzyskiwanych w procesach produkcji³, zastosowany w analizach wskaźnik umożliwiał, w przeciwieństwie do wskaźników produktywności cząstkowej, analizy porównawcze dotyczące ogólnej produktywności gospodarstw reprezentatywnych z poszczególnych krajów UE. Postawiono hipotezę, że uwzględnienie dopłat do działalności operacyjnej z WPR w produkcji ogółem powoduje brak istotności różnic w produktywności całkowitej gospodarstw z krajów UE-15 i UE-12.

Material i metodyka badań

Porównano istotność różnic pomiędzy średnimi wskaźnikami produktywności całkowitej dla gospodarstw reprezentatywnych z krajów UE-15 i UE-12 w latach 2007-2013. W pierwszym wariancie przeprowadzono analizę porównawczą wskaźników produktywności całkowitej, którą stanowiła relacja produkcji ogółem z działalności rolniczej⁴ do kosztów ogółem tej działalności⁵. W drugim wariancie wielkość produkcji ogółem zwiększono o wartość dopłat do działalności operacyjnej z WPR w każdym z lat okresu badawczego. Wartość dopłat do działalności operacyjnej z WPR stanowiła suma następujących dopłat: do produkcji roślinnej (SE 610), do produkcji zwierzęcej (SE 615), do rozwoju obszarów wiejskich (SE 624), do zużycia pośredniego (SE 625), do kosztów czynników zewnętrznych (SE 626), jednolitej płatności obszarowej i na gospodarstwo (SE 630), pozostałych dopłat (SE 699)⁶. Ponieważ grupy te nie spełniały założenia o równoliczności, a także liczebność próby obejmowała 27 krajów⁷, w celu oceny istotności różnic między średnimi z dwóch prób niezależnych (kraje UE-12 lub UE-15) zastosowano nieparametryczny test U Manna-Whitneya [Stanisz 2007, s. 246]. Zmienną grupującą była przynależność danego kraju do UE-12 lub UE-15, zmiennymi objaśniającymi zaś średnie wartości wskaźników produktywności całkowitej bez wliczania wartości dopłat do produkcji rolniczej ogółem w każdym z lat okresu badawczego oraz po ich wliczeniu. Różnice pomiędzy średnimi z obu grup są staty-

² Dylematem współczesnej ekonomii rolnej jest konieczność względnego zmniejszenia efektywności produkcyjnej industrialnego modelu rozwoju na rzecz poprawy jakości życia w ramach zrównoważonego ekonomicznie, społecznie i środowiskowo nowego paradygmatu gospodarowania [Zegar 2012]. Polityka rolna powinna więc uwzględniać komplementarność tradycyjnych i „nowych” celów rolnictwa [Czyżewski, Śmędzik-Ambroży 2013, s. 59-64].

³ Wynika to chociażby ze zróżnicowania gospodarstw według typów produkcyjnych, klas obszarowych i ekonomicznych w poszczególnych krajach UE i związanego z tym odmiennego zastosowania czynników wytwórczych różniących się także cenami pomiędzy krajami UE.

⁴ Produkcja ogółem (SE 131) obejmuje: sprzedaż, przekazanie do gospodarstwa domowego, zużycie na potrzeby gospodarstwa rolnego, różnicę stanu zapasów, różnicę wartości zwierząt wynikającą ze zmiany cen, a pomniejszoną o zakup zwierząt [Floriańczyk i in. 2014, s. 19].

⁵ Koszty ogółem (SE 270) obejmują: koszty bezpośrednie, koszty ogólnogospodarcze, amortyzację i koszt czynników zewnętrznych [Floriańczyk i in. 2014, s. 22].

⁶ Szerzej na temat składników poszczególnych rodzajów dopłat w pracy [Floriańczyk i in. 2014, s. 23-26].

⁷ Przyjmuje się, że duża próba obejmuje więcej niż 50 obserwacji [Stanisz 2007, s. 223].

stycznie istotne, gdy poziom istotności $p < 0,05$. W obliczenia wykorzystano dane EUFADN⁸ dla gospodarstw reprezentatywnych z poszczególnych krajów UE-27 (np. w 2007 reprezentowały one 5 294 580 gospodarstw UE, w pozostałych latach okresu badawczego liczebność populacji utrzymywała się na zbliżonym poziomie). Zakres czasowy analiz objął więc lata 2007-2013, podmiotowy dotyczył gospodarstw reprezentatywnych z poszczególnych krajów tworzących UE w latach okresu badawczego przy zastosowaniu ich podziału na kraje tworzące UE-15 i UE-12, przestrzenny zaś obejmował obszar UE-27.

Wyniki badań

Wartości współczynników całkowitej produktywności w UE w latach 2007-2013 wynosiły 1,12 oraz 1,32 po uwzględnieniu dopłat z WPR. W krajach UE-15 ukształtowały się na zbliżonym poziomie, wynosząc 1,10 i 1,33, przy czym występowała duża rozbieżność tych współczynników pomiędzy krajami UE-15, co najprawdopodobniej wynikało z różnic w uwarunkowaniach zasobowych, historycznych. Krajem, który osiągnął zdecydowanie najwyższy wzrost współczynników produktywności po uwzględnieniu dopłat była Finlandia. W latach 2007-2013 wzrost ten wynosił ponad 57%. Wysoki i wyróżniający się *in plus* na tle pozostałych krajów UE-15 był on także w Irlandii, gdzie średnio dla lat 2007-2013 wynosił ponad 40%. W związku z tym w krajach tych występowała największa rozbieżność pomiędzy wskaźnikami produktywności całkowitej bez dopłat oraz z uwzględnieniem wartości dopłat z WPR w produkcji ogółem, w całym okresie badawczym (tab. 1). Najmniejsza zmiana we współczynnikach produktywności bez dopłat oraz po ich uwzględnieniu występowała w Holandii w latach 2007-2013 i wynosiła zaledwie 4,43%. Na tle UE oraz UE-15 kraje UE-12 osiągały w latach 2007-2013 niższą produktywność wynoszącą 1,04 oraz 1,26 (z uwzględnieniem dopłat). Rozbieżności w wysokości współczynników całkowitej produktywności bez dopłat oraz po ich uwzględnieniu pomiędzy krajami UE-12 były jednak zdecydowanie mniejsze niż pomiędzy krajami UE-15. Najwyższy wzrost, w całym okresie badawczym, występował w gospodarstwach rolnych FADN ze Słowacji (blisko 31%), wysoki na tle innych krajów UE-12 był także na Łotwie (30%), w Słowenii (29%), Czechach (27%), Estonii (25%). W krajach tych występowało najwyższe wsparcie produktywności gospodarstw spośród wszystkich krajów UE-12, o czym świadczą także największe rozbieżności pomiędzy wysokością wskaźników produktywności całkowitej bez dopłat z WPR oraz z uwzględnieniem ich wartości w tych krajach (tab. 1). Odwrotna sytuacja występowała w gospodarstwach z Cypru i Malty, w których różnice pomiędzy wskaźnikami produktywności całkowitej bez dopłat oraz z nimi były najmniejsze (około 12% zmiana). W Polsce, na tle innych krajów UE-12, zróżnicowanie pomiędzy wskaźnikami produktywności całkowitej bez dopłat i po ich uwzględnieniu w latach 2007-2013 było na średnim poziomie, wynosząc nieco ponad 19% (tab. 1).

Już analiza porównawcza średnich wskaźników produktywności całkowitej bez dopłat oraz z uwzględnieniem ich wartości pomiędzy gospodarstwami FADN z krajów wchodzących do UE-15 lub UE-12 sugerowała, że różnice te są zbyt małe i nieistotne statystycznie, a wsparcie dochodów z WPR powoduje zwiększenie produktywności rolnictwa europejskiego ogółem, jednak nie wpływa na poziom tych zróżnicowań. Dla weryfikacji tego poglądu przeprowadzono test U Manna-Withneya. Poziomy istotności uzyskane w tym teście w każdym badanym roku zamieszczono w tabeli 2.

Poziomy istotności uzyskane w teście U Manna-Withneya pozwoliły wnioskować o braku istotności różnic w zakresie produktywności całkowitej z dopłatami i bez nich, pomiędzy krajami tworzącymi UE-15 i UE-12. Dotyczyło to każdego badanego roku i pozwoliło na odrzucenie hipotezy opracowania, a jednocześnie potwierdzało powyższy pogląd.

⁸ FADN (ang. *Farm Accountancy Data Network*) stanowi unijny system zbierania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych.

Tabela 1. Wskaźniki całkowitej produktywności gospodarstw FADN z poszczególnych krajów UE w latach 2007-2013 bez dopłat i z dopłatami*

Table 1. Indicators of total productivity in the farms of EU, in years 2007-2013 with CAP-payments and without CAP-payments

Kraje/Countries	Wskaźniki całkowitej produktywności [euro]/Indicators of total productivity [EUR]							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	średnia/ average
Belgia/BE	1,22 1,37	1,12 1,26	1,11 1,25	1,21 1,34	1,13 1,25	1,17 1,29	1,15 1,26	1,16 1,29
Bułgaria/BG	1,19 1,30	1,10 1,26	0,95 1,17	1,06 1,27	1,07 1,24	1,05 1,23	0,96 1,22	1,05 1,24
Cypr/CY	1,12 1,22	1,10 1,29	1,07 1,20	1,26 1,41	1,27 1,40	1,11 1,25	1,18 1,32	1,16 1,30
Czechy/CZ	0,92 1,12	0,86 1,09	0,78 1,03	0,83 1,07	0,90 1,12	0,90 1,12	0,89 1,14	0,87 1,10
Dania/DK	0,92 1,02	0,80 0,89	0,80 0,90	0,95 1,04	1,00 1,08	1,07 1,15	1,06 1,14	0,94 1,03
Niemcy/DE	1,07 1,23	0,98 1,15	0,94 1,13	1,01 1,17	1,01 1,17	1,06 1,20	1,06 1,20	1,02 1,18
Grecja/GR	1,56 2,01	1,41 1,86	1,37 1,79	1,42 1,86	1,32 1,71	1,31 1,67	1,27 1,65	1,38 1,79
Hiszpania/ES	1,69 1,92	1,44 1,68	1,30 1,57	1,31 1,59	1,30 1,56	1,28 1,52	1,30 1,53	1,37 1,62
Estonia/EE	1,09 1,32	0,89 1,12	0,83 1,06	0,90 1,19	0,95 1,19	0,97 1,19	0,90 1,10	0,93 1,17
Francja/FR	1,10 1,30	1,03 1,22	0,93 1,12	1,08 1,27	1,09 1,27	1,09 1,26	1,01 1,17	1,05 1,23
Węgry/HU	1,00 1,19	1,03 1,22	0,89 1,11	0,98 1,23	1,06 1,31	1,07 1,30	1,02 1,27	1,01 1,23
Irlandia/IR	1,05 1,55	0,97 1,39	0,85 1,30	0,97 1,40	1,13 1,54	1,04 1,39	1,05 1,36	1,01 1,42
Włochy/IT	1,59 1,76	1,54 1,71	1,52 1,70	1,53 1,71	1,48 1,66	1,46 1,63	1,41 1,58	1,50 1,68
Litwa/LT	1,33 1,62	1,20 1,49	0,99 1,29	1,09 1,38	1,13 1,38	1,18 1,42	1,08 1,33	1,14 1,42
Luksemburg/LU	0,99 1,24	0,95 1,18	0,84 1,08	0,85 1,10	0,93 1,19	0,90 1,14	0,93 1,15	0,91 1,15
Łotwa/LV	1,01 1,29	0,91 1,18	0,82 1,13	0,90 1,21	0,92 1,19	1,01 1,25	0,94 1,17	0,93 1,20
Malta/MT	1,26 1,53	1,16 1,41	1,14 1,27	1,14 1,27	1,11 1,20	1,15 1,24	1,25 1,34	1,17 1,32
Holandia/NL	1,11 1,16	1,05 1,10	1,02 1,07	1,11 1,16	1,06 1,11	1,12 1,16	1,12 1,16	1,08 1,13
Austria/AT	1,20 1,53	1,18 1,50	1,01 1,35	1,07 1,40	1,17 1,47	1,14 1,42	1,10 1,37	1,12 1,43
Polska/PL	1,31 1,50	1,13 1,33	1,08 1,33	1,20 1,47	1,22 1,46	1,21 1,43	1,15 1,37	1,19 1,41
Portugalia/PR	1,22 1,49	1,25 1,52	1,23 1,55	1,27 1,59	1,23 1,50	1,22 1,50	1,24 1,53	1,24 1,53
Rumunia/RO	1,10 1,29	1,34 1,53	1,24 1,45	1,37 1,54	1,44 1,62	1,47 1,69	1,49 1,72	1,35 1,55

Tabela 1. Cd./Table 1. Cont.

Kraje/Countries	Wskaźniki całkowitej produktywności [euro]/Indicators of total productivity [EUR]							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	średnia/ average
Finlandia/FI	0,79 1,27	0,73 1,18	0,68 1,14	0,75 1,22	0,76 1,18	0,78 1,16	0,77 1,12	0,75 1,18
Szwecja/SE	0,94 1,16	0,95 1,17	0,80 1,04	0,88 1,10	0,88 1,09	0,90 1,07	0,89 1,07	0,89 1,10
Słowacja/SK	0,80 1,01	0,78 1,00	0,57 0,84	0,65 0,91	0,79 1,01	0,77 0,98	0,78 0,99	0,74 0,96
Słowenia/SV	1,08 1,36	0,94 1,21	0,95 1,27	0,93 1,23	1,00 1,25	0,92 1,17	0,90 1,19	0,96 1,24
Wlk. Brytania/UK	1,02 1,25	1,02 1,23	0,98 1,20	1,04 1,25	1,09 1,28	1,03 1,20	1,02 1,18	1,03 1,23
UE/EU	1,19 1,39	1,11 1,31	1,05 1,25	1,13 1,33	1,14 1,33	1,14 1,32	1,11 1,29	1,12 1,32
UE-15/EU-15	1,16 1,42	1,09 1,34	1,03 1,28	1,10 1,35	1,11 1,34	1,10 1,32	1,09 1,30	1,10 1,33
UE-12/EU-12	1,10 1,31	1,04 1,26	0,94 1,18	1,03 1,27	1,07 1,28	1,07 1,27	1,05 1,26	1,04 1,26

Pierwsza wartość w kolumnie oznacza wskaźnik całkowitej produktywności bez dopłat, druga wartość oznacza wskaźnik całkowitej produktywności z dopłatami/The first value in the column means the indicator of the total productivity without CAP-payment and the second value in the column means the indicator of the total productivity with CAP-payment

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FADN

Source: own calculations based on FADN data

Tabela 2. Poziomy istotności różnic (wartość p) pomiędzy krajami UE-12 i UE-15 w zakresie produktywności całkowitej (z dopłatami i bez nich) w latach 2007-2013

Table 2. Statistical significance differences (p-value) between total productivity indicators (with CAP-payments and without CAP-payments) in countries of EU-15 and EU-12, in years 2007-2013

Wyszczególnienie/Specification	Poziomy istotności różnic pomiędzy wskaźnikami produktywności całkowitej w krajach UE-15 i UE-12/ Statistical significance differences (p-value) between total productivity indicators in countries of EU-15 and EU-12						
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Bez dopłat/ without CAP-payments	0,864	0,542	0,542	0,479	0,608	0,608	0,449
Z dopłatami/with CAP-payments	0,542	0,643	0,510	0,608	0,643	0,826	0,864

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FADN

Source: own calculations based on FADN data

Podsumowanie

WPR stanowi mechanizm wsparcia dochodów rolniczych we wszystkich krajach unijnych. Oddziałuje również na produktywność gospodarstw, przyczyniając się do wynagradzania rolników za dostarczane dobra. Od 1992 roku obserwowana jest coraz większa integracja rolnictwa ze środowiskiem naturalnym, przez co w coraz większym stopniu wynagradza się rolników za dostarczanie dóbr publicznych, tj. ochronę krajobrazu naturalnego. W związku z tym domniemywano, że ogólna produktywność gospodarstw UE-15 będzie zdecydowanie wyższa niż krajów UE-12, a dopłaty spowodują zniwelowanie istotności tego zróżnicowania, stanowiąc impuls do ograniczania produktywności rolnictwa przez wynagradzanie za dostarczanie dóbr pozaprodukcyjnych. Tak ukształtowana hipoteza wynikała także ze zdecydowanie dłuższego oddziaływania WPR na produk-

tywność gospodarstw UE-15 niż UE-12. Stwierdzenia różnych autorów dowodzą, że przed reformą Mac Sharry'ego miała ona charakter propodażowy. Jednak w wielu opracowaniach podkreśla się, że występuje konieczność ograniczenia efektywności produkcyjnej industrialnego modelu rolnictwa, występującego w krajach UE-15. Przeprowadzone badania nie potwierdziły jednak istotności statystycznej różnic w zakresie całkowitej produktywności pomiędzy krajami UE-15 i UE-12 oraz oddziaływania na to zróżnicowanie wartości dopłat. Różnice w produktywności całkowitej pomiędzy badanymi grupami krajów, zarówno po uwzględnieniu wartości dopłat, jak i bez nich, były niewielkie i nieistotne statystycznie, co pozwoliło na odrzucenie hipotezy, według której uwzględnienie dopłat do działalności operacyjnej z WPR w produkcji ogółem powoduje brak istotności różnic w produktywności całkowitej gospodarstw z krajów UE-15 i UE-12. Prawdopodobnie było to efektem nieuwzględnienia w kosztach ogółem wartości czynników pracy własnej i ziemi własnej, co wynika z metodologii FADN, przez co wskaźniki produktywności całkowitej w krajach UE-15 i UE-12 były zbliżone, choć jak wskazują wyniki przytoczonych badań, wskaźniki produktywności cząstkowej (ziemi oraz pracy) są wyższe dla krajów UE-15.

Zdecydowanie wyższe zróżnicowanie w zakresie produktywności całkowitej występowało pomiędzy krajami tworzącym UE-15, przez co można stwierdzić, że dla produktywności rolnictwa zasadnicze są różnice w uwarunkowaniach zasobowych i historycznych. Dowodzą tego doświadczenia reprezentatywnych gospodarstw rolnych z krajów UE-15, w których poziom zróżnicowań w zakresie produktywności całkowitej był wyższy niż w krajach UE-12, pomimo że przez ponad 50 lat (od powstania WPR) podlegały one podobnym uwarunkowaniom instytucjonalnym.

W wyniku analiz można też stwierdzić, że wsparcie dochodów z WPR powoduje zwiększenie produktywności rolnictwa europejskiego ogółem, nie wpływając jednak na poziom zróżnicowań w zakresie produktywności całkowitej krajów UE-15 i UE-12. Przy tym należy zaznaczyć, iż wniosek ten nie może być uogólniony na wartości wskaźników produktywności cząstkowej, gdyż określenie wpływu WPR na różnice w zakresie produktywności ziemi i kapitału pomiędzy krajami UE-15 i UE-12 wymaga odrębnych badań.

Literatura

- Czyżewski Andrzej. 2007. Makroekonomiczne uwarunkowania rozwoju sektora rolnego. [W] *Uniwersalia polityki rolnej w gospodarce rynkowej; ujęcie makro i mikroekonomiczne*, red. A. Czyżewski, 15-46. Poznań: Wydawnictwo AE w Poznaniu.
- Czyżewski Andrzej, Katarzyna Smędzik-Ambroży. 2013. *Intensywne rolnictwo w procesach specjalizacji i dywersyfikacji produkcji rolnej Ujęcie regionalne i lokalne*. Warszawa: PWN.
- Czyżewski Bazyl, Anna Matuszczak. 2013. „Wspólna polityka rolna w kształtowaniu zrównoważonego rozwoju rolnictwa w aspekcie dostosowań regionalnych”. *Roczniki Naukowe SERiA XV* (3): 229.
- Czyżewski Bazyl, Katarzyna Smędzik-Ambroży. 2016. „The regional structure of CAP subsidies and factor productivity in agriculture in the EU28 – a spatial analysis”. *Agricultural Economics. Czech Academy Of Agricultural Sciences*. W druku.
- Floriańczyk Zbigniew, Stanisław Mańko, Dariusz Osuch, Renata Płonka. 2014. *Wyniki Standardowe 2013 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN Część I. Wyniki Standardowe*. Warszawa: IERiGŻ-PIB.
- Hayami Yūjirō, Vernon W. Ruttan. 1985. *Agricultural Development. An International Perspective*. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Parzonko Andrzej. 2013. „Gospodarstwa mleczne w perspektywie liberalizacji polityki rolnej UE w latach 2014-2020”. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej* 343 (2): 68.
- Poczta Walenty. 2010. „Wspólna Polityka Rolna UE po 2013 roku – uzasadnienie, funkcje, kierunki rozwoju w kontekście interesu polskiego rolnictwa”. *Wież i Rolnictwo* 3 (148): 39.
- Poczta Walenty, Karolina Pawlak, Ewa Kiryluk-Dryjska, Paweł Siemiński. 2007. „Perspektywy polskich gospodarstw rolnych w europejskim modelu rolnictwa”. *Roczniki Naukowe SERiA IX* (2): 388-301.
- Stanisz Andrzej. 2007. *Przystępny kurs statystyki z zastosowaniem STATISTICA PL na przykładach z medycyny. Tom 1. Statystyki podstawowe*. Kraków: StatSoft.
- Tarnowska Anna. 2014. „Produktywność wybranych czynników wytwórczych w rolnictwie krajów Unii Europejskiej w latach 2005-2015”. *Roczniki Naukowe SERiA XVI* (1): 214-219.

- Wilkin Jerzy. 2011. „Wielofunkcyjność wsi i rolnictwa a rozwój zrównoważony”. *Wies i Rolnictwo* 4 (153): 27-39.
- Zegar Józef S. 2012. *Współczesne wyzwania rolnictwa*. Warszawa: PWN.
- Zegar Józef S. 2014. „Zrównoważony rozwój rolnictwa w świetle paradygmatu konkurencyjności”. [W] *WPR a konkurencyjność polskiego i europejskiego sektora żywnościowego*, red. A. Kowalski, Wigier M., B. Wieliczko, 197-223. Warszawa: IERiGŻ-PIB.

Summary

In this study was determined if there are differences in the total productivity of the FADN farms from EU-15 and EU-12 countries and if the common agricultural policy payments affect this differences. For this purpose, was performed a comparative analysis of indicators of total productivity (including the value of payments from CAP in the value of total production, and without them) FADN farms in the EU-15 and EU-12 and the evaluation of the statistical significance between differences on the basis of EU-FADN data, in years 2007-2013. It was demonstrated that subsidies from the CAP don't affect the level of differences in total productivity between farms with a EU-15 and EU-12 countries. Higher differences occurred between FADN farms from the EU-15 countries.

Adres do korespondencji
dr Katarzyna Smędzik-Ambroży
Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu
Katedra Makroekonomii i Gospodarki Żywnościowej
al. Niepodległości 10; 61-875 Poznań
e-mail: katarzyna.smedzik@ue.poznan.pl